

ความหลากหลายของชนิดและนิเวศวิทยาของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ Species Diversity and Ecology of Orchids in Phu Laen Kha National Park, Chaiyaphum Province

เทียมหทัย ชูพันธ์¹, จิรประภา ทองสุขแก้ง¹, ธนา ดานะ¹

Thiamhathai Choopan¹, Jiraprapa Thongsukkaeng¹, Thana Dana¹

Received: 22 February 2017; Accepted: 25 April 2018

บทคัดย่อ

การศึกษากล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2557 ถึง มิถุนายน 2558 เพื่อรวบรวมชนิดของกล้วยไม้และนิเวศวิทยาการกระจายพันธุ์ โดยทำการสำรวจในป่า 3 ประเภท คือ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ พบกล้วยไม้ จำนวน 2 วงศ์ย่อย 20 สกุล 34 ชนิด (รวมที่ระบุไม่ได้ 2 ชนิด) โดยพบวงศ์ย่อย Epidendroideae จำนวน 17 สกุล 29 ชนิด วงศ์ย่อย Orchidoideae พบจำนวน 5 สกุล 5 ชนิด สกุลที่มีจำนวนชนิดมากที่สุดคือสกุลหวาย และ สกุลสิงโต พบสกุลละ 5 ชนิด กล้วยไม้ที่พบจำแนกเป็น 3 ลักษณะวิสัย คือ กล้วยไม้อิงอาศัย กล้วยไม้ดิน และกล้วยไม้ขึ้นบนโขดหิน ซึ่งกล้วยไม้อิงอาศัยพบมากที่สุด จำนวน 29 ชนิด ป่าเต็งรังมีความหลากหลายของสกุลกล้วยไม้มากที่สุด จำนวน 16 สกุล กล้วยไม้ที่มีความโดดเด่นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูแลนคา คือ นางตายตัวผู้ สกุลสิงโตชนิดที่ 1 สิงโตกีบม้า หลวง สกุลสิงโตชนิดที่ 2 สกุลสิงโตชนิดที่ 3 และ สกุลสิงโตชนิดที่ 4 กล้วยไม้ที่พบเพียง 1 ต้น คือ เอื้องเขียวเสื่อ ว่านเอื้องสกุลเอื้องกลีบม้วน และ บานดึก ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์หรือหายไปจากพื้นที่ ช่วงความสูงจากพื้นดินที่กล้วยไม้อิงอาศัยในป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และ ป่าเบญจพรรณ คือ 0.5-23.0 เมตร 0.5-18.0 เมตร และ 1.6-20.0 เมตร ตามลำดับ พันธุ์ไม้ที่มีความหลากหลายของชนิดกล้วยไม้อิงอาศัยอาศัยมากที่สุด คือ เต็ง

คำสำคัญ: ความหลากหลาย กล้วยไม้ อุทยานแห่งชาติภูแลนคา

Abstract

This study of orchids in Phu Laen Kha National Park, Chaiyaphum province was carried out during July 2014 to June 2015. The objectives were to study species diversity, ecology and distribution. Dry Dipterocarp Forest, Dry Evergreen Forest and Mixed Deciduous Forest were investigated along natural trails. Two subfamilies, 20 genera and 34 species, including 2 unidentified species, were found. The subfamily Epidendroideae revealed 17 genera and 9 species while Orchidoideae revealed 5 genera and 5 species. The genus *Dendrobium* and *Bulbophyllum* showed the highest number of species (5). Epiphytic, terrestrial and lithophytic orchids were found which the highest diversity with 29 species. Dry Dipterocarp Forest showed the highest genus diversity, 16 genera. The dominant species were *Habenaria lindleyana* Steud., *Bulbophyllum* sp.1, *Bulbophyllum reclusum* Seidenf., *Bulbophyllum* sp.2, *Bulbophyllum* sp.3 and *Bulbophyllum* sp.4. Unknown 1, *Eulophia* sp., *Liparis* sp. and *Spathoglottis eburnean* Gagnep. were found from only 1 individual, indicating that they have were at risk of local extinction. The range of epiphytic height in Dry Dipterocarp Forest, Dry Evergreen Forest and Mixed Deciduous Forest were 0.5-23.0, 0.5-18.0 and 1.6-20.0 metres, respectively. Epiphytic orchids mostly grew on *Shorea obtusa* Wall. ex Blume.

Keywords: Diversity, Orchid, Phu Laen Kha National Park

¹ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

¹ Faculty of Science and Technology, Nakhon Ratchasima Rajabhat University

บทนำ

กล้วยไม้ นับเป็นพืชวงศ์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย โดยมีการสำรวจพบแล้วทั้งสิ้น 168 สกุล มากกว่า 1,170 ชนิด หรือเป็น 1 ใน 15 ของกล้วยไม้ที่พบทั่วโลก⁴ กล้วยไม้ในธรรมชาติมีมากมายหลายชนิด แต่ปัจจุบัน สภาพป่าและพื้นที่ป่าเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ไม่ดี เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้กล้วยไม้ป่ามีจำนวนลดลง รวมทั้งสภาพภูมิอากาศของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรุนแรงส่งผลกระทบต่อกล้วยไม้เหล่านั้น⁶

อุทยานแห่งชาติภูแลนคา เป็นอีกหนึ่งพื้นที่อนุรักษ์ที่ประสบปัญหาการลดลงของกล้วยไม้ป่า จากการที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีสภาพป่า 4 แบบ ได้แก่ ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และทุ่งหญ้า ส่งผลให้มีความหลากหลายของพรรณไม้ในพื้นที่ค่อนข้างสูง รวมทั้ง กล้วยไม้ แต่ในช่วงหน้าแล้งของทุกปีจะมีไฟป่าเกิดขึ้นโดยเฉพาะบริเวณป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ รวมทั้งภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงและการลักลอบเก็บกล้วยไม้เพื่อนำไปจำหน่าย ส่งผลให้จำนวนกล้วยไม้ที่มีอยู่ในธรรมชาติลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด การศึกษาเพื่อเก็บรวบรวมชนิดของกล้วยไม้ ความหลากหลาย นิเวศวิทยา การกระจายพันธุ์และข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ จึงนับเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการวางแผนการอนุรักษ์ เพื่อให้เท่าทันต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ก่อนที่กล้วยไม้หลายชนิดจะสูญพันธุ์ไปจากธรรมชาติ

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการศึกษา

สำรวจชนิดของกล้วยไม้ในป่า 3 ประเภท คือ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติของอุทยานแห่งชาติภูแลนคา (Figure 2) ระหว่าง เดือนกรกฎาคม 2557 ถึง เดือนมิถุนายน 2558 ทำการบันทึกชื่อ จำนวน ลักษณะวิสัย ชนิดพันธุ์ไม้ที่กล้วยไม้อิงอาศัย และความสูงที่กล้วยไม้อิงอาศัย

เก็บตัวอย่าง และถ่ายภาพตัวอย่างกล้วยไม้ เพื่อการระบุชนิด ตรวจสอบชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ และชื่อพื้นเมือง ด้วยหนังสือพรรณไม้แห่งประเทศไทย⁷ Flora of Thailand⁸ และเอกสารทางพฤกษศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้อง^{5,6,9} ตัวอย่างกล้วยไม้แห้งและกล้วยไม้ดอง บางชนิดเก็บรวบรวมไว้ที่พิพิธภัณฑ์พืช คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ผลการศึกษา

1. ความหลากหลายของชนิดกล้วยไม้

จากการสำรวจ พบกล้วยไม้จำนวน 2 วงศ์ย่อย 20 สกุล 34 ชนิด โดยสามารถจำแนกได้เพียงระดับสกุล 15

ชนิด และไม่สามารถระบุสกุลและชนิดได้ 2 ชนิด (Table 1) กล้วยไม้ที่สำรวจพบเป็นกล้วยไม้อิงอาศัย (Epiphytic orchids) จำนวน 29 ชนิด ซึ่งมีทั้งกล้วยไม้อิงอาศัยบนต้นไม้ (Epiphytic orchids) และกล้วยไม้ที่อิงอาศัยบนโขดหิน (Lithophytic orchids) และกล้วยไม้ดิน (Terrestrial orchids) จำนวน 5 ชนิด วงศ์ย่อย Epidendroideae พบจำนวน 17 สกุล 29 ชนิด วงศ์ย่อย Orchidoideae พบจำนวน 5 สกุล 5 ชนิด สกุลที่มีจำนวนชนิดมากที่สุดคือ *Dendrobium* และ *Bulbophyllum* พบสกุลละ 5 ชนิด รองลงมา คือ สกุล *Cleisostoma* จำนวน 3 ชนิด สกุล *Aerides* และ *Vanda* สกุลละ 2 ชนิด ส่วนสกุล *Bromheadia* *Cymbidium* *Eria* *Eulophia* *Geodorum* *Habenaria* *Hygrochilus* *Luisia* *Liparis* *Oberonia* *Phalaenopsis* *Polystachya* *Seidenfadenia* *Spathoglottis* และ *Trichoglottis* พบสกุลละ 1 ชนิด

2. การศึกษานิเวศวิทยาการกระจายพันธุ์ของกล้วยไม้

พบว่า ป่าเต็งรังมีความหลากหลายของสกุลกล้วยไม้มากที่สุด จำนวน 16 สกุล 24 ชนิด สกุลที่พบมากที่สุด คือ สกุล *Dendrobium* จำนวน 4 ชนิด รองลงมา คือ สกุล *Cleisostoma* จำนวน 3 ชนิด สกุล *Aerides* และ *Vanda* จำนวน 2 ชนิด ส่วนสกุล *Bromheadia* *Cymbidium* *Eria* *Eulophia* *Luisia* *Habenaria* *Hygrochilus* *Oberonia* *Polystachya* *Seidenfadenia* และ *Spathoglottis* พบสกุลละ 1 ชนิด ป่าที่มีความหลากหลายของสกุลกล้วยไม้รองลงมาคือ ป่าเบญจพรรณ จำนวน 15 สกุล 25 ชนิด สกุลที่พบมากที่สุดคือ *Dendrobium* จำนวน 5 ชนิด รองลงมา คือ *Bulbophyllum* จำนวน 4 ชนิด สกุล *Aerides* *Cleisostoma* และ *Vanda* จำนวน 2 ชนิด ส่วนสกุล *Bromheadia* *Cymbidium* *Eria* *Geodorum* *Hygrochilus* *Liparis* *Oberonia* *Phalaenopsis* *Polystachya* และ *Seidenfadenia* พบสกุลละ 1 ชนิด ป่าที่มีความหลากหลายของสกุลกล้วยไม้ที่น้อยที่สุด คือ ป่าดิบแล้ง จำนวน 13 สกุล 24 ชนิด สกุลที่พบมากที่สุด คือ สกุล *Dendrobium* จำนวน 5 ชนิด รองลงมา คือ สกุล *Bulbophyllum* จำนวน 4 ชนิด สกุล *Cleisostoma* จำนวน 3 ชนิด สกุล *Aerides* จำนวน 2 ชนิด ส่วนสกุล *Bromheadia* *Cymbidium* *Luisia* *Habenaria* *Polystachya* *Seidenfadenia* *Trichoglottis* และ *Vanda* พบสกุลละ 1 ชนิด

โดยจากการสำรวจเบื้องต้น กล้วยไม้ที่มีความโดดเด่นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูแลนคา คือ นางตายตัวผู้ (*Habenaria lindleyana* Steud.) สกุลสิงโตชนิดที่ 1 (*Bulbophyllum* sp.1) สิงโตก้ามหาลวง (*B. reclusum* Seident.) สกุลสิงโตชนิดที่ 2 (*Bulbophyllum* sp.2) สกุลสิงโตชนิดที่ 3 (*Bul-*

bophyllum sp.3) และ สกุลสิงโตชนิดที่ 4 (*Bulbophyllum* sp.4) เนื่องจากพบกระจายอยู่เป็นจำนวนมาก และกล้วยไม้ที่พบเพียง 1 ต้น คือ เอื้องเขี้ยวเสือ (Unknown 1) สกุลว่านเอื้อง (*Eulophia* sp.) สกุลเอื้องกลีบม้วน (*Liparis* sp.) และ บานดึก (*Spathoglottis eburnean* Gagnep.)

ต้นไม้ที่มีความหลากหลายของชนิดกล้วยไม้อิงอาศัยมากที่สุด คือ เต็ง (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) รองลงมา คือ ก่อตลับ (*Quercus ramsbottomii* A. Camus) และ ยางเหียง (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) โดยช่วงความสูงจากพื้นดินที่กล้วยไม้อิงอาศัยบนต้นไม้ในป่า เต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ อยู่ที่ 0.5-23, 0.5-18 และ 1.6-20 เมตร ตามลำดับ

เอื้องดอกมะขาม
Dendrobium delacourii

สกุลเอื้องกลีบม้วน
Liparis sp.

สกุลจุงนาง
Geodorum sp.

เขาแพะ
Cleisostoma arietinum

เอื้องลิ้นกระบือ
Hygrochilus parishii

เอื้องตะขาบใหญ่
Dendrobium leonis

สกุลเอื้องแพน
Oberonia sp.

เอื้องแปรงสีพื้น
Dendrobium secundum

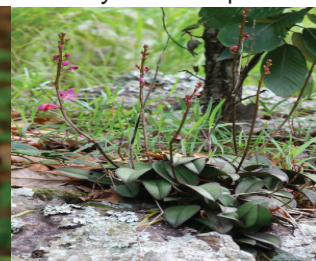

นางตายตัวผู้
Habenaria lindleyana

บานดึก
Spathoglottis eburnea

สกุลกะเรกะร้อน
Cymbidium sp.

ม้าวิ่ง
Phalaenopsis pulcherrima

Figure 1 Some species of orchids in Phu Laen Kha National Park.

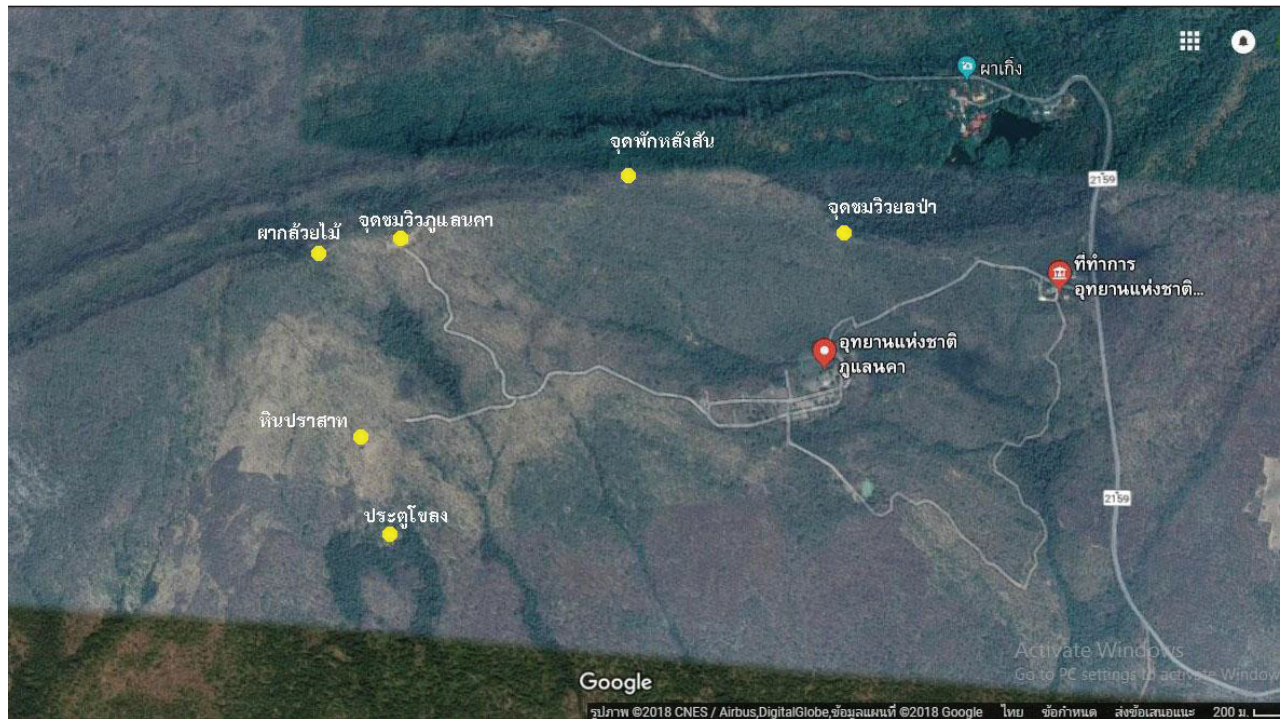

Figure 2 Map of Natural trails at Phu Laen Kha National Park.

Table 1 List of orchids in Phu Laen Kha National Park, Chaiyaphum Province.

No.	Scientific name	Local name	Habit	EH (m)	Forest type	Voucher specimen
Subfamily Epidendroideae						
1	<i>Aerides</i> sp.1	สกุลเอื้องกุหลาบ 1	EO	1-10.5 3-15 2-14	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-201
2	<i>Aerides</i> sp.2	สกุลเอื้องกุหลาบ 2	EO	6-16 3-13 5-18	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-202
3	<i>Bromheadia aporoides</i> Rchb.f.	เอื้องโรย เอื้องจำปา	EO	4-11 5-20 3-6	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-203
4	<i>Bulbophyllum reclusum</i> Seidenf.	สิงโตกีบม้าหลวง สิงโตช่อทอง	EO LO	-	เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-204
5	<i>Bulbophyllum</i> sp.1	สกุลสิงโต 1	EO LO	-	เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-205
6	<i>Bulbophyllum</i> sp.2	สกุลสิงโต 2	EO LO	3-4	เบญจพรรณ	TC. 2015-206
7	<i>Bulbophyllum</i> sp.3	สกุลสิงโต 3	EO LO	0.5	ดิบแล้ง	TC. 2015-207
8	<i>Bulbophyllum</i> sp.4	สกุลสิงโต 4	EO	-	เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-208
9	<i>Cleisostoma arietinum</i> (Rchb.f.) Garay	เขาแพะ	EO	3-10 6-12	เต็งรัง ดิบแล้ง	TC. 2015-209

Table 1 List of orchids in Phu Laen Kha National Park, Chaiyaphum Province. (continue)

No.	Scientific name	Local name	Habit	EH (m)	Forest type	Voucher specimen
10	<i>Cleisostoma</i> sp.1	สกุลก้างปลา 1	EO	8-17 4-13 1-12	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-210
11	<i>Cleisostoma</i> sp.2	สกุลก้างปลา 2	EO	7-18 - 8-12	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-211
12	<i>Cymbidium</i> sp.	สกุลกระรอกอ่อน	EO	0.5-17 4-15 2-18	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-212
13	<i>Dendrobium delacourii</i> Guillaumin	เอื้องดอกมะขาม	EO	2-11 8 4	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-213
14	<i>Dendrobium draconis</i> Rchb.f.	เอื้องเงิน	EO	5-17 2.3-12 0.5-12	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-214
15	<i>Dendrobium leonis</i> (Lindl.) Rchb.f.	เอื้องตะขาบใหญ่	EO	7-10 6-10 12	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-215
16	<i>Dendrobium lindleyi</i> Steud.	เอื้องผึ้ง	EO	11 2-6 8	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-216
17	<i>Dendrobium secundum</i> (Blume) Lindl.	เอื้องแปรงสีฟัน	EO	7-10 3.5-8 6-9	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-217
18	<i>Eria bractescens</i> Lindl.	เอื้องน้มนอกเหลือง เอื้องขี้หมา	EO	5-18 4-16	เต็งรัง เบญจพรรณ	TC. 2015-218
19	<i>Hygrochilus parishii</i> (Veitch & Rchb.f.) Pfitzer	เอื้องลิ้นกระบือ เอื้องนางรูง	EO	1 6-13	เต็งรัง เบญจพรรณ	TC. 2015-219
20	<i>Luisia</i> sp.	สกุลเอื้องลิ้นดำ	EO	10 0.5-2	เต็งรัง ดิบแล้ง	TC. 2015-220
21	<i>Oberonia</i> sp.	สกุลเอื้องแพน	EO	10.6 2.5-8	เต็งรัง เบญจพรรณ	TC. 2015-221
22	<i>Phalaenopsis pulcherrima</i> (Lindl.) J.J. Sm.	ม้าวิ่ง	LO TerO	-	เบญจพรรณ	TC. 2015-222
23	<i>Polystachya concreta</i> (Jacq.) Garay & H.R. Sweet	เอื้องหาวเขียว เอื้องคางอัม	EO	6-10 5 6-13	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-223
24	<i>Seidenfadenia mitrata</i> (Rchb.f.) Garay	เอื้องหวดพราหมณ์	EO	0.5 1.6-6 8-15	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-224
25	<i>Trichoglottis cirrhifera</i> Teijsm. & Binn.	เอื้องสายสุคนธ์	EO	0.5	ดิบแล้ง	TC. 2015-225

Table 1 List of orchids in Phu Laen Kha National Park, Chaiyaphum Province. (continue)

No.	Scientific name	Local name	Habit	EH (m)	Forest type	Voucher specimen
26	<i>Vanda lilacina</i> Teijsm. & Binn.	เอื้องเข็มขาว	EO	1-23 13 1	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-226
27	<i>Vanda</i> sp.	สกุลเอื้องสามปอย	EO	0.5-22 2-15	เต็งรัง เบญจพรรณ	TC. 2015-227
28	Unknown 1	เอื้องเขี้ยวเสือ	EO	4	ดิบแล้ง	TC. 2015-228
29	Unknown 2	ไม้ทรามชนิด 2	EO	3-4	ดิบแล้ง	TC. 2015-229
Subfamily Orchidoideae						
30	<i>Eulophia</i> sp.	สกุลว่านอึ่ง	TerO	-	เต็งรัง	TC. 2015-230
31	<i>Habenaria lindleyana</i> Steud.	นางตายตัวผู้	TerO	-	เต็งรัง เบญจพรรณ ดิบแล้ง	TC. 2015-231
32	<i>Liparis</i> sp.	สกุลเอื้องกลีบม้วน	TerO	-	เบญจพรรณ	TC. 2015-232
33	<i>Geodorum</i> sp.	สกุลว่านจุนนาง	TerO	-	เบญจพรรณ	TC. 2015-233
34	<i>Spathoglottis eburnea</i> Gagnep.	บานดึก	TerO	-	เต็งรัง	TC. 2015-234

หมายเหตุ ลักษณะวิสัย : EO (Epiphytic orchid) : กล้วยไม่อิงอาศัยบนต้นไม้

LO (Lithophytic orchid) : กล้วยไม่อิงอาศัยบนโขดหิน

TerO (Terrestrial orchid) : กล้วยไม่ดิน

EH (Epiphytic height) : ความสูงที่กล้วยไม่อิงอาศัยบนต้นไม้

วิจารณ์ผล

จากการสำรวจกล้วยไม้ในป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณของอุทยานแห่งชาติภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ กล้วยไม้ที่สำรวจพบจำนวน 20 สกุล 34 ชนิด จำแนกออกเป็น 3 ลักษณะวิสัย คือ กล้วยไม้อิงอาศัย ได้แก่ สกุล *Aerides* *Bromheadia* *Cleisostoma* *Eria* *Luisia* *Hygrochilus* *Oberonia* *Polystachya* *Seidenfadenia* *Trichoglottis* Unknown 1 Unknown 2 และ *Vanda* สกุลกล้วยไม้ดิน ได้แก่ สกุล *Geodorum* *Habenaria* *Liparis* และ *Spathoglottis* สกุลกล้วยไม้ขึ้นบนโขดหิน ได้แก่ สกุล *Phalaenopsis* ส่วนสกุล *Bulbophyllum* และ *Cymbidium* พบว่าเป็นทั้งกล้วยไม้อิงอาศัยบนต้นไม้ และกล้วยไม้ที่ขึ้นบนโขดหิน

จากการที่ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ มีการกระจายพันธุ์ของสกุลและชนิดกล้วยไม้ที่ใกล้เคียงกัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมพื้นที่ป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ ที่เหมาะสมต่อการกระจายพันธุ์ของกล้วยไม้ มักเป็นพื้นที่โปร่ง แสงแดดจัด ลมโกรก ส่วนพื้นที่ป่าดิบแล้ง แม้จะมีต้นไม้ขึ้นค่อนข้างแน่น แต่ก็ยังเป็นเพียงแนวป่าแคบ ๆ ตามลำธารหรือทางน้ำไหล แสงแดดส่องถึง ซึ่งไม่เป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตของกล้วยไม้ ดังจะเห็นได้จากช่วงความสูงของต้นไม้ที่กล้วยไม้อิงอาศัยไม่แตกต่างกันมากนักในป่าทั้ง

3 ประเภท โดยช่วงความสูงจากพื้นดินที่ระดับต่ำสุดที่กล้วยไม้อิงอาศัยในป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ อยู่ที่ 0.5 0.5 และ 1.6 เมตร ตามลำดับ และ ช่วงความสูงจากพื้นดินที่ระดับสูงที่สุดที่กล้วยไม้อิงอาศัยในป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ อยู่ที่ 23 18 และ 20 เมตร ตามลำดับ โดยต้นไม้ที่มีความหลากหลายของชนิดกล้วยไม้อิงอาศัยมากที่สุด คือ เต็ง รองลงมา คือ ก่อตลับ และ ยางเหียง เนื่องจากต้นไม้เหล่านี้มีเปลือกที่มีรอยแตกเล็กที่เหมาะสมต่อการยึดเกาะของรากกล้วยไม้ สามารถเก็บกักความชื้น และให้สารอาหารจากการย่อยสลายของเปลือกไม้ สอดคล้องกับการสำรวจกล้วยไม้ท้องถิ่นในสถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์ วิทยาเขตน่าน² ที่พบว่ากล้วยไม้อิงอาศัยขึ้นทั่วไปบนต้นไม้ใหญ่โดยเฉพาะ เต็ง

จากการสำรวจพบกล้วยไม้สกุล *Dendrobium* และสกุล *Bulbophyllum* มากที่สุด จำนวนสกุลละ 5 ชนิด เป็นเพราะอุทยานแห่งชาติภูแลนคามีสภาพป่าที่เหมาะสมต่อการเจริญของกล้วยไม้สกุลนี้ ซึ่งมีกระจายพันธุ์ในเขตอบอุ่นและเขตร้อน อีกทั้งกล้วยไม้สกุลนี้มักขึ้นอยู่บนต้นไม้สูง จึงมีโอกาสน้อยที่ไฟป่าจะทำลาย สอดคล้องกับการศึกษาอนุกรมวิธานของพืชวงศ์กล้วยไม้³ บริเวณอุทยานแห่งชาติป่าหินงาม จังหวัดชัยภูมิ ที่พบกล้วยไม้สกุล *Dendrobium* มากที่สุดจำนวน 5 ชนิด เช่นกัน อาจเนื่องจากเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกัน

ส่งผลให้สภาพภูมิอากาศ ประเภทของป่า และพรรณไม้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

จากการสำรวจพบกล้วยไม้บางชนิดในป่าประเภทเดียว อาจเนื่องมาจากลักษณะทางกายภาพและสรีรวิทยาที่แสดงออกตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่กล้วยไม้อาศัยอยู่ ทั้งการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ ความชื้น ปริมาณแสงแดดที่แตกต่างกันไปตามแต่ละฤดูกาล สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้กล้วยไม้แต่ละชนิดหรือแม้แต่นชนิดเดียวกันมีลักษณะการเจริญเติบโต การออกดอก ติดฝัก แดกหน่อ ไปจนถึงการผลัดใบในช่วงเวลาที่แตกต่างกันออกไป จากปัจจัยดังกล่าวอาจส่งผลให้พบกล้วยไม้จำเพาะกับป่าและอาจเนื่องมาจากการเดินทางสำรวจเป็นการเดินทางสำรวจเพียงแค่ว่าพื้นที่บางส่วนของอุทยานเท่านั้น จึงทำให้ไม่พบกล้วยไม้เหล่านั้นในป่าประเภทอื่น

สรุปผล

จากการศึกษา การสูญหายของกล้วยไม้ป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูแลนคาจากคำบอกเล่าของเจ้าหน้าที่เกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นจากการหาของป่า ซึ่งพบว่ามีบางเส้นทางที่มีร่องรอยของชาวบ้านเข้าไปลักลอบเก็บของป่าเพื่อนำไปปลูกเลี้ยงและจำหน่าย การเกิดไฟป่า โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรังเป็นประจำทุกปี การที่กล้วยไม้บางชนิดขึ้นอยู่ในบริเวณที่ถูกรบกวนได้ง่าย เช่น สิงโตกีบม้าหลวง (*Bulbophyllum reclusum* Seidenf.) ที่ขึ้นอยู่บนผากกล้วยไม้บริเวณลานหิน หรือ ม้าวิ่ง (*Phalaenopsis pulcherrima* (Lindl.) J.J.Sm.) ขึ้นบนลานหินด้านล่างผากกล้วยไม้ ซึ่งมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ควรได้รับการดูแลจากเจ้าหน้าที่เป็นพิเศษ บางชนิดมีดอกสวยงาม อาจถูกลักลอบเก็บหาได้ง่าย เช่น เอื้องเงิน (*Dendrobium draconis* Rchb.f.) เอื้องลิ้นกระบือ (*Hygrochilus parishii* (Veitch & Rchb.f.) Pfitzer) และ นางตายตัวผู้ (*Habenaria lindleyana* Steud.) (Figure 1) ที่ขึ้นอยู่บริเวณเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ซึ่งข้อมูลที่ได้นี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนทางการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ เพื่อให้กล้วยไม้ป่ายังคงอุดมสมบูรณ์ในอุทยานแห่งชาติภูแลนคาต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูแลนคา ดร.สันติ วัฒนฐานะ ผู้เชี่ยวชาญพืชวงศ์กล้วยไม้ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี นักศึกษาสาขาวิชาชีววิทยาและผู้ช่วยวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ที่ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือในการศึกษาวิจัย

เอกสารอ้างอิง

1. ทวีศักดิ์ บุญเกิด. การเก็บตัวอย่างพรรณไม้. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2530.
2. วิมลฉัตร สันตินรนนท์ และคณะ. การสำรวจกล้วยไม้ท้องถิ่นในสถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์วิทยาเขตน่าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน. บทความวิจัย: สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์; 2544.
3. สมราน สุดดี. การศึกษาอนุกรมวิธานของพืชวงศ์กล้วยไม้บริเวณอุทยานแห่งชาติป่าหินงาม จังหวัดชัยภูมิ [ออนไลน์]. http://www.dnp.go.th/botany/papers/Orchid_Pa%20Hinngam/Orchids_Pahinngam.htm. กลุ่มพฤกษศาสตร์ป่าไม้; 2546.
4. สลิล สิทธิสัจธรรม. กล้วยไม้ป่าเมืองไทย. กรุงเทพฯ: บ้านและสวน; 2549.
5. สลิล สิทธิสัจธรรม และ นฤมล กฤษณชาติ. คู่มือกล้วยไม้. กรุงเทพฯ: สารคดี; 2545.
6. สลิล สิทธิสัจธรรม และ เพชร ตรีเพชร. กล้วยไม้ป่าเมืองไทย 2. กรุงเทพฯ: บ้านและสวน; 2552.
7. สำนักงานหอพรรณไม้. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็มสมิตินันท์ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2557). กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช; 2557.
8. Thawatchai Santisuk and Kai Larsen. Flora of Thailand Volume 12 Part 1. Bangkok: Prachachon; 2011.
9. Xinqi Chen, Zhongjian Liu, Guanghua Zhu, Kai-yung Lang, Zhanhe Ji, Yi-Bo Luo, Xiaohua Jin, Philip J. Cribb, Jeffrey J. Wood, Stephan W. Gale, Paul Ormerod, Jaap J. Vermeulen, Howard P. Wood, Dudley Clayton and Alexandra Bell. Flora of China [online]. http://www.efloras.org/flora_page.aspx?flora_id=2; 2009.